

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Հայաստանի Հանրապետության գազամատակարարման համակարգի գործունեության ուսումնասիրության Ազգային ժողովի ժամանակավոր հանձնաժողով ստեղծելու մասին

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 73-րդ հոդվածի եւ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 22-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովը ՈՐՈՇՈՒՄ Է.

1. Ստեղծել ժամանակավոր հանձնաժողով (այսուհետ՝ Հանձնաժողով)՝ Հայաստանի Հանրապետությունում գազամատակարարման համակարգի գործունեության ուսումնասիրության վերաբերյալ Ազգային ժողովին եզրակացություն ներկայացնելու համար:

2. Հանձնաժողովի խնդիրն է՝

ա) վերլուծել Հայաստանի Հանրապետությունում գազամատակարարման համակարգի գործունեության եւ բնագավառի պետական կարգավորման, ինչպես նաեւ միջազգային փորձը եւ ներկա զարգացումների արդի վիճակը,

բ) գնահատել գազամատակարարման գործող համակարգի սոցիալական, տնտեսական, իրավական եւ բնագավառի պետական կարգավորման համապատասխանությունը Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրության 31.1 եւ 33.1 հոդվածների, դրանց հիման վրա ընդունված ոլորտի օրենսդրական պահանջներին,

գ) գնահատել բնագավառում ստեղծված իրավիճակի ազդեցությունը Հայաստանի Հանրապետության կայուն զարգացման հեռանկարների վրա,

զ) ներկայացնել գազամատակարարման եւ բնագավառի պետական կարգավորման համակարգերի բարելավման եւ բարեփոխման առաջարկություններ:

3. Եզրակացության առնչությամբ առարկություններ ունեցող անդամները (այդ թվում՝ խորհրդակցական ձայնի իրավունքով) կարող են ներկայացնել հատուկ կարծիք, որը կցվում է եզրակացությանը:

4. Հանձնաժողովն իր առջեւ դրված խնդիրներն իրականացնելու իրավունք ունի

ա) հարցումներով դիմելու պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմիններին, որոնք հնարավորինս սեղմ, բայց ոչ ուշ, քան օրենքով սահմանված ժամկետներում պետք է տրամադրեն անհրաժեշտ տեղեկություններ.

բ) Հանձնաժողովի որոշմամբ հրավիրելու պաշտոնատար անձանց՝ նրանցից պարզաբանումներ ստանալու Հանձնաժողովում քննարկվող հարցերի վերաբերյալ.

գ) իր աշխատանքներում ներգրավելու համապատասխան մասնագետների եւ փորձագետների, այդ թվում՝ միջազգային:

5. Հանձնաժողովի կազմում ընդգրկվում են երկուական պատգամավոր Ազգային ժողովի խմբակցություններից, եւ մեկ՝ դրանց կազմում չընդգրկված պատգամավորներից: Հանձնաժողովն իր կազմից ընտրում է նախագահ եւ տեղակալ:

6. Ձեւավորվելուց հետո՝ եռօրյա ժամկետում, Հանձնաժողովը իր աշխատանքներին՝ խորհրդակցական ձայնի իրավունքով, մասնակցելու հրավեր է ուղարկում սպառողների շահերը պաշտպանող հասարակական կազմակերպություններին, ինչպես նաեւ գազամատակարարման համակարգում գործող կազմակերպություններին, որոնց ցանկը որոշում է Հանձնաժողովը: Հանձնաժողովի նիստերին մասնակցում է նրանցից յուրաքանչյուրի մեկական ներկայացուցիչ:

7. Պատգամավորները Հանձնաժողովի կազմում ընդգրկվում են համապատասխան խմբակցության ղեկավարի (քարտուղարի) ներկայացմամբ:

8. Հանձնաժողովի կազմում ընդգրկելու համար խմբակցության կազմում չընդգրկված պատգամավորների թեկնածուներին Ազգային ժողովի նիստում առաջարկում են պատգամավորները: Ընտրված է համարվում այն պատգամավորը, որը բաց քվեարկությամբ ստանում է առավել թվով ձայներ:

9. Ազգային ժողովի աշխատակազմը Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների համար սահմանված կարգով ապահովում է Հանձնաժողովի գործունեության համար օրենքով սահմանված անհրաժեշտ պայմաններ:

10. Հանձնաժողովի գործունեության ժամկետը՝ վեց ամիս է:

ՈՐՈՇՄԱՆ ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄԸ

Ակնհայտ է, որ հանրապետության գազամատակարարման համակարգի զարգացումն իր էական ազդեցությունն է ունեցել երկրում ձեւավորված ծանր սոցիալ-տնտեսական վիճակի որոշակի թեթեւացման գործում, ինչի մեջ անշուշտ իր դրական դերակատարումն ունի թե՛ «Հայռուսգազարդ» ընկերությունը եւ թե՛ հատկապես ոլորտի պրոֆեսիոնալ մենեջմենթը:

Գազի բնագավառը Հանրապետության գրեթե բոլոր ապարանքատեսակների եւ ծառայությունների գծով գնագոյացման համակարգի եթե ոչ հիմնական, ապա առնվազն էական բաղադրիչն է:

Այս ոլորտի մեկ այլ կարևոր ձեռքբերում է Հանրապետության բարձր աստիճան կազմող գազաֆիկացումը (հնարավոր բաժանորդերի շուրջ 86%-ը օգտվում է գազից):

Թեև ընդունված է նշել, որ գազաֆիկացումը թանկ հաճույք է, սակայն այս պայմաններում համակարգում տեղի ունեցող փոփոխությունները եւ հատկապես սակագների վերանայումը օբյեկտիվորեն առաջ է բերում հանրային լայն արձագանք՝ առաջադրելով սոցիալական, տնտեսական, բնապահպանական եւ երկրի կայուն զարգացման բազմաբնույթ հարցադրումներ:

Այլ կերպ ասած համակարգը ինքնին զուտ սոցիալ-տնտեսական գործոնից վերածվել է հանրապետության կայուն զարգացման անվտանգության բաղադրիչի:

Հետեւաբար այս ամենը ձեւավորում են գազամատակարարման համակարգի նկատմամբ նոր պահանջներ, որտեղ էական է համարվում պետության վարվող եւ ապագայում նախատեսվող քաղաքականությունը:

Նախագծով առաջարկվող խնդիրների ուսումնասիրման անհրաժեշտությունը պայմանավորված են ինչպես ՀՀ պատգամավորական խմբակցության 2010թ. ապրիլի 8-ին ՀՀ կառավարությանը ուղղված 11 ենթահարցերից բաղկացած գրավոր հարցապնդման վերաբերյալ ՀՀ թանրգետիկայի եւ բնական պաշարների նախարարի կողմից 17.05.2010թ. թիվ 01/12.2/1196-10 գրությամբ ներկայացված պատասխանը, այնպես էլ գազամատակարարման համակարգում ձեւավորված արտաքին եւ ներքին նոր մարտահրավերները ժամանակահատվածում եւ դրանց դիմագրավելու գործում օրենսդիր մարմնի մասնակցությունը:

Գրավոր հարցապնդմամբ նախ փորձ էր արվել կառավարությունից ստանալ «Հայրուսգազարդ» ՓԲԸ-ից առանձին դուստր «Տրանսգազ» ՍՊԸ-ի ստեղծման անհրաժեշտության վերաբերյալ հիմնավորումը, ինչպես նաեւ տեղեկություններ՝ դրա գործունեության արդյունքների, ֆինանսական ցուցանիշների, թափանցիկ գործունեության գործող մեխանիզմների, եւ պետական հսկողության համակարգի վերաբերյալ:

Երկրորդ, փորձեր արվել ստանալ հիմնավորում ստանալ նախորդ ժամանակաշրջանի համեմատությամբ խոշոր սպառողների վաճառվելիք բնական գազի ծավալի փոքրացման վերաբերյալ, ինչը ինքնին սակագնի բարձրացմանը նպաստող գործոն է եւ Հայաստանի սոցիալ-տնտեսության վիճակը բնութագրող ցուցիչ: Այն, որ նույնիսկ ըստ պաշտոնական տվյալների, 2009 թվականին 2008 թվականի համեմատությամբ հանրապետությունում գազի մատակարարման ծավալը նվազել է մոտ 20%-ով (2010թ.-ը 2008թ.-ի համեմատ՝ կանխատեսվում է 27%), իսկ գազի խոշոր սպառողներից հատկապես էներգետիկայում արձանագրված 40%, արդյունաբերությունում՝ 30%, ԱԳԼԾԿ-ներում՝ 11.2% գազի սպառման ծավալների անկումը, վկայում է այն մասին, որ Հայաստանի գազամատակարարման համակարգի առջև ծառայել են մարտահրավերներ, որոնց ժամանակին բացահայտումն ու չեզոքացումը պահանջում են համակարգային լուծումներ: Բացի այդ, հարցապնդմամբ փորձ էր արվել ստանալ տեղեկատվություն ստանալ հանրապետություն մտնող եւ իրացվող գազի ծավալների, գազի որակական հատկանիշների վերահսկման հարցում պետության կողմից կիրառվող սխեմաների եւ մեխանիզմների մասին: Բնական էր, որ այդպիսի սխեմաների եւ մեխանիզմների բացակայության դեպքում առկա է գազի ստվերային հոսքերի ռիսկ:

Հաշվի առնելով այն, որ Հայաստանի Հանրապետությունը սեփականության իրավունքով տիրապետում է «Հայրուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կանոնադրական կապիտալի 20 տոկոսին, հարցապնդումը ներառում էր նաեւ տեղեկատվության ստացման հնարավորություն՝ ընկերության կորպորատիվ կառավարմանն առնչվող մի քանի հիմնահարցերի պատասխաններ: Մասնավորապես, հարցապնդման շրջանակներում ակնկալվում էր ստանալ ընկերության ֆինանսական աուդիտին, նրա կողմից կնքված վարկային պայմանագրերին,

խոշոր եւ/կամ շահագրգռվածությամբ գործարքներին, ինչպես նաեւ կանոնադրական կապիտալի փոփոխություններին եւ վճարված շահութաբաժիններին (ներառյալ Հայաստանի պետական բյուջե փոխանցված) վերաբերող հարցերի պատասխաններ:

Հարցերի մի մեծ խումբ կապված էր ավտոգազալիցքավորման ճնշակայանների խնդրի հետ: Մասնավորապես, ակնկալվում էր պատասխաններ ստանալ ԱԳԼԾԿ-երի կողմից գազի վաճառքի առաջադիմական եղանակների, ԱԳԼԾԿ-երի նկատմամբ կիրառվող հարկային քաղաքականության, այդ ոլորտում գոյություն ունեցող սուվերի ծավալների եւ մրցակցային իրավիճակի, ինչպես նաեւ ոլորտում գործող փոքր ու միջին ձեռնարկությունների պետական աջակցության քաղաքականության վերաբերյալ:

Հարցերի մեկ այլ խումբ կապված էր սպառողների սպասարկման, գազային հաշվիչների ճշտության եւ նրանց մատակարարվող գազի որակի հետ: Գաղտնիք չէ, որ այստեղ առկա է թե սպառողների իրավունքների եւ թե նաեւ անվտանգության խնդիր:

Եվ վերջապես, հարցապնդումը նպատակ ուներ կառավարությունից ստանալ բացատրություն այն մասին, թե 2010թ. ապրիլի 1-ից բարձրացված սակագնի դիմաց բնակչությանը տրվող փոխհատուցման հաշվարկների հիմքում ի՞նչ գործոններ են դրված, ինչպիսի վերլուծություններ կան: Այդ առումով ակնկալվում էր ստանալ այդ վերլուծությունները եւ հաշվարկների մանրամասնությունները: Բացի այդ ակնկալվում էր ստանալ պատասխաններ հետեւյալ հարցերի վերաբերյալ. նախատեսվում են արդո՞ք գազի զգալի սպառում ունեցող փոքր ու միջին բիզնեսին աջակցության մեխանիզմներ, ինչպիսի՞ գործողություններ են նախատեսվում գազի սակագնի բարձրացման հետեւանքով այլ ապարանքատեսակների եւ ծառայությունների գների աճի զսպման, ինչպես նաեւ բնակչության կենսամակարդակի անկումը կանխելու ուղղությամբ:

Այլ կերպ. հարցապնդման բուն նպատակը Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական համակարգի գործունեության արդյունավետության եւ անվտանգության աստիճանի բարձրացումն է, հանրության եւ պետության շահերի պաշտպանության հիմնախնդիրների բացահայտումն ու այդ ուղղությամբ համակարգված քաղաքականության իրականացումը:

Սրա հիմքը նախեսառաջ ՀՀ սահմանադրության պահանջներն են:

Մասնավորապես ՀՀ սահմանադրության 31.1 հոդվածը սահմանում է. պետությունը պաշտպանում է սպառողների շահերը, իրականացնում օրենքով նախատեսված միջոցառումներ՝ ապրանքների, ծառայությունների եւ աշխատանքների որակի վերահսկողության ուղղությամբ:

Սահմանադրության 33.1 հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն ձեռնարկատիրության ոլորտում մրցակցության սահմանափակումը, մենաշնորհի հնարավոր տեսակները եւ դրանց թույլատրելի չափերը կարող են սահմանվել միայն օրենքով, եթե դա անհրաժեշտ է հանրության շահերի պաշտպանության համար:

Հատկանշական է, որ բնագավառում առկա հիմնախնդիրները ՀՀ անվտանգության ռազմավարությունում, դիտվում են որպես Հայաստանի անվտանգության ներքին սպառնալիք:

Սակայն ընդհանրացնելով կառավարության տրված պատասխանները հարկ է եզրակացնել, որ առանձին բացառություններով, դրանք կամ լիարժեք չէին կամ առաջացնում էին նոր հարցադրումներ, որոնք կարիք ունեն ամբողջական դիտարկման:

Կառավարության կողմից ներկայացված պատասխաններում

1. բացակայում է կամ առնվազն ներկայացված չէ Հայաստանի Հանրապետության կողմից գազամատակարարման ոլորտում իրականացվող գազի որակի եւ քանակի նկատմամբ վերահսկողությունը ոչ պետական եւ ոչ էլ հասարակական մակարդակներով,
2. լիարժեքորեն բացահայտված չեն գազամատակարարման համակարգի թափանցիկ գործունեության ամբողջական սխեմաները,
3. ներկայացված չէ համակարգի առկա իրավիճակը, հիմնախնդիրները, ինչպես նաեւ դրա զարգացման տեսլականը եւ ազդեցությունը հանրապետության կայուն զարգացման գործում,
4. բացահայտված չեն գազամատակարարման համակարգի գործունեության ազդեցությունը ինչպես միջանկյալ, այնպես էլ վերջնական սպառողների վրա: Խոսքն առավելապես կիրառվող սակագնային քաղաքականության եւ դրա հետեւանքների մասին է:

Մեր կարծիքով, գազամատակարարման համակարգի աշխատանքի նկատմամբ ուշադրությունը առաջիկա տարիներին կմեծանա, ինչը կապված է նաեւ 2005-2006թթ. սկսած ռուսական «Գազպրոմ» ընկերության կորպորատիվ եւ առեւտրային ռազմավարության հստակեցումների հետ: Իսկ «Գազպրոմը» մենաշնորհային դիրք ունի Հայաստանի բնական գազի մատակարարման ոլորտում:

2005-2006թթ. «Գազպրոմը» կտրուկ բարձրացրեց բնական գազի մատակարարման գները ԱՊՀ երկրների համար: Դրա հետ կապված մասնագետների մի մասն հակված է կարծելու, որ «Գազպրոմը» պարզապես գործիք է քաղաքական խաղում, իսկ մի մասն էլ համոզված է, թե այդ գործողությունները բացատրվում են տնտեսական նպատակահարմարությամբ: Իհարկե, «Գազպրոմի» գնային քաղաքականությունը ունի քաղաքական ենթատեքստ, թեկուզեւ այն պատճառով, որ ԱՊՀ երկրներին գազի մատակարարման գինը սահմանվում է միջկառավարական համաձայնագրերի հիման վրա: Բայց գների բարձրացման իրական պատճառը թերեւս ավելի շատ կոմերցիոն բնույթ ունի: «Գազպրոմը» ձգտում է ավելացնել իր եկամուտները, ինչնում անմիջականորեն շահագրգռված է նաեւ ռուսական կառավարությունը, քանի որ «Գազպրոմը» երկրի խոշորագույն հարկատուն է:

Ռուսական կառավարության աջակցությամբ «Գազպրոմը» ԱՊՀ երկրներում սկսեց աստիճանաբար անցնել այնպիսի գների օգտագործման, որոնք հիմնվում են եվրոպական net-back վրա: «Գազպրոմը» նախատեսում է այդ գործընթացն ավարտել 2011թ.: Այդ ռազմավարությունը կոշտ դիմադրության հանդիպեց Ուկրաինայի եւ Բելոռուսի կողմից, որոնք փորձում են տարանցիկ երկրի իրենց կարգավիճակը օգտագործել որպես պաշտպանական գործիք:

Մինսկի եւ Մոսկվայի միջեւ գազային հակամարտությունը բռնկվեց դեռեւս 2004թ. սկզբին, երբ փակուղի մտան Բելոռուսի համար գազի գնի եւ «Բելտրանսգազում» «Գազպրոմի» կողմից բաժնետոմսերի փաթեթի ձեռք բերման բանակցությունները: 2006թ. «Գազպրոմը» վերսկսեց բանակցությունները Բելոռուսի հետ, դրանք շարունակվեցին մինչեւ տարվա վերջ եւ որեւէ արդյունք չտվեցին: Եվ միայն 2007թ. մայիսի 18-ին «Գազպրոմին» հաջողվեց Բելոռուսի գույքի պետական կոմիտեի հետ ստորագրել առավաճառքի պայմանագիր, որով նախատեսվում էր 2,5 մլրդ. դոլարի դիմաց փուլ առ փուլ «Բելտրանսգազի» բաժնետոմսերի 50%-ը փոխապանցել «Գազպրոմին»: Վերջին տրանշը «Գազպրոմը» փոխանցել է այս տարվա փետրվարին, ինչի շնորհիվ «Գազպրոմը» իր բաժնեմասը «Բելտրանսգազ» ԲԲԸ-ում հասցրել է 50%: Բայց պարիտետը «Գազպրոմին» դեռեւս չի երաշխավորում լրացուցիչ իրավունքներ կառավարման հարցում: Դրանք

կորոշվեն ընկերության բաժնետերերի համաձայնագրով եւ կդառնան առանձին բանակցությունների առարկա, որոնց գլխավոր տարրերից մեկը կարող է դառնալ գազի գինը Բելոռուսի համար:

2005թ. նոյեմբերին «Գազպրոմը» ուլտիմատում ներկայացրեց ուկրաինական կառավարությանը՝ կամ գազի գնի բարձրացում 2006թ. մինչեւ եվրոպական մակարդակ /160-230 դոլար հազար խորանարդ մետրի համար/, կամ բաժնի տրամադրում «Գազպրոմին» երկրի գազատրանսպորտային համակարգում: Ուկրաինան հայտարարեց գների եվրոպական մակարդակին անցնելու պատրաստակամության մասին, եթե այդ գործընթացը տեղի ունենա աստիճանաբար:

Ի պատասխան «Գազպրոմի» կողմից գազի գների բարձրացման, Ադրբեջանը եւ Վրաստանը պարզապես հրաժարվեցին գազ գնել Ռուսաստանից: Մոլդովան եւ Հայաստանը համաձայնեցին «Գազպրոմի» պայմաններին: Ընդ որում, հարկ է նշել, որ Հայաստանը եւ Մոլդովան ԱՊՅ այն բացառիկ երկրներն են, որոնց գազատրանսպորտային համակարգը ամբողջությամբ վերահսկվում է «Գազպրոմի» կողմից: Այսպես, «Մոլդովատրանսգազ» ընկերության բաժնետոմսերի 51%-ը պատկանում է «Գազպրոմին», 34%-ը Մոլդովայի կառավարությանը եւ 13,4%-ը Մերձդնեստրի իշխանություններին: «Գազպրոմը» վերահսկում է «Հայառուսգազարդի» բաժնետոմսերի 80%-ը: Միաժամանակ հատկանշական է, որ ԱՊՅ երկրների մեծ մասում գազատրանսպորտային համակարգերը պատկանում են պետական ընկերություններին՝ 100%-անոց պետական կապիտալով: Այդպիսի երկրներն են դասվում Ղազախստանը, Ուզբեկստանը, Ուկրաինան, Թուրքմենիան, Վրաստանը /մինչեւ անցյալ տարի ԱՊՅ անդամ երկիր էր/, Ադրբեջանը: Ներկայումս «Գազպրոմը» ուղղակի վերահսկողություն ունի ԱՊՅ երկրների գազատրանսպորտային համակարգի ընդամենը 3%-ի վրա, չհաշված վերջերս ձեռք բերված 50% վերահսկողությունը Բելոռուսի գազատրանսպորտային համակարգի վրա:

ԱՊՅ գրեթե բոլոր երկրները ունեն մայրուղային գազամուղներ, որոնցով գազը հանքավայրից մատակարարվում է երրորդ երկրներ: Այդ պատճառով, առանց ԱՊՅ երկրների գազատրանսպորտային համակարգի օգտագործման, «Գազպրոմը» զրկվում է իր արտասահմանյան շուկայի զգալի մասից: ԱՊՅ երկրների այդ տարանցիկ ներուժով էլ բացատրվում է դրանց նկատմամբ «Գազպրոմի» հետաքրքրությունը: Բայց եթե այդ երկրները իրենց տարանցիկ նշանակությունը օգտագործում են «Գազպրոմի» հետ բանակցություններում, նույնը չի կարելի ասել Հայաստանի համար: Հայաստանը նույնիսկ չօգտագործեց Իրան-Հայաստան գազամուղի հետ կապված հնարավորությունները, պարզապես այն հանձնելով «Գազպրոմի» վերահսկողությանը:

Ներկայումս Հայաստանի գազամատակարարման համակարգի գործունեությունը իրականացնում են երկու ընկերություններ՝ «Հայֆուսգազարդ» ՓԲԸ-ն եւ «Տրանսգազ» ՍՊԸ-ն (որի 100% բաժնեմասի սեփականատերը «Հայֆուսգազարդ» ՓԲԸ-ն է): Առաջինը իրականացնում է բնական գազի ներկրումը, բաշխումը եւ մատակարարումը, ինչպես նաեւ համակարգի կառավարումը, իսկ երկրորդը՝ գազի փոխադրումը հանրապետության սահմանից մինչեւ բաշխող ընկերություն եւ ստորգետնյա պահեստարանների շահագործումը: Դրա արդյունքում, գործում է գազամատակարարման համակարգի բարդ սակագնային համալիր, առանձին առանձին են հաշվարկվում համակարգի ընկերությունների տարեկան հասույթների եւ շահույթների մեծությունները, ինչը, մեր կարծիքով, բացասաբար է անդրադառնում ընկերության թափանցիկության, ներդրումների արդյունավետության եւ ի վերջո վերջնական սպառողին գազի մատակարարման սակագնի վրա:

2010թ. ապրիլի 1-ից մինչեւ բնական գազի սակագինը վերջնական սպառողի համար ավելացվել է մոտ 37.5%-ով, այն դեպքում երբ հանրապետություն ներկրվող գազի գինը աճել է 17%-ով (\$154 մինչեւ \$180 հազար խորանարդ մետրի համար): Համեմատության համար նշենք, որ 2010թ. հունվարի 1-ից ռուսական բնական գազի գնման գինը Մոլդովայի համար աճեց հազար խորանարդ մետրի համար \$192 մինչեւ \$233 /աճը 21.4%/: Մոլդովական կարգավորող մարմնի /ANRE/ որոշման համաձայն, վերջնական սպառողին բնական գազի

մատակարարման սակագինը ավելացվեց ընդամենը 13,9%, մինչև \$288 հազար խորանարդ մետրի համար: Ընդ որում, ջերմաէլեկտրակայանների համար գազի սակագինը աճել է 10% (մինչև \$245,2), բնակչության համար միջինը՝ 16,5% (մինչև \$312,4): Կենցաղային սպառողների համար, ամսական մինչև 30 խորանարդ մետր ծավալով, գազի սակագինը կազմում է \$290,6 հազար խորանարդ մետրի համար, իսկ 30 խորանարդ մետրից ավել՝ \$324,5: Այս համեմատությունը չի կարող տարակուսանք չհարուցել, չնայած այն հանգամանքին, որ մոլդովական գազամատակարարման համակարգը նույնպես վերահսկվում է «Գազպրոմ» ընկերության կողմից:

Ինչպես վկայում է միջազգային փորձը, գազի մենաշնորհային համակարգը անհրաժեշտ է բարեփոխել՝ բնագավառում մրցակցության տարրեր ներդնելու միջոցով բարձրացնել դրա արդյունավետությունը: Դա նշանակում է, որ այստեղ ծառայությունները պետք է տրամադրվեն հնարավորին չափ մեծ թվով ինքնուրույն սուբյեկտների կողմից՝ շուկայականին մոտ սակագներով, իսկ իրենք, ձեռնարկությունները, պետք է դառնան կարգավորման թափանցիկ գործընթացի սուբյեկտներ: Մոտիվացիայի խթանման եւ արդյունավետության աճի համար կարեւոր է քննարկել նաեւ կարգավորող մարմնի կողմից սակագների ձեւավորման ներկա մոտեցման՝ /«ճախսեր գումարած»/ այսպես կոչված «գնային առաստաղի» մեթոդի փոփոխության հարցը: Դա նշանակում է, որ կարգավորող մարմինը ճախսերի եւ շահույթի նորմատիվների փոխարեն փոխադրող, իրացնող եւ բաշխող ընկերությունների համար պետք է սահմանի մաքսիմալ գին, ինչը եւ խթան կհանդիսանա ճախսերի իջեցման եւ շահույթի ավելացման համար: Առնվազը բաշխումը պետք է իրականացվի փոխկապակցված անձ չհանդիսացող կազմակերպության կողմից: Դա մրցակցության տարրեր կմտցներ գազի ոլորտում: Կարծում ենք նաեւ, որ անթույլատրելի է էլեկտրաէներգետիկ ակտիվների եւ էներգետիկ գործունեության ընդգրկումը գազի համակարգում:

«Գազպրոմի» վերջին տարիների հաշվետվությունները ցույց են տալիս, որ մոնոպոլիստը արդյունահանող ընկերությունից աստիճանաբար վերածվում է տրանսպորտային մոնոպոլիստի: Գազի փոխադրումից ստացվող եկամուտները աճում են ավելի արագ, քան դրա վաճառքից ստացվող եկամուտները: 2010թ. առաջին եռամսյակի տվյալներով Նորվեգիայի եւ Քաթարի էներգետիկ ընկերությունները ռուսական «Գազպրոմին» դուրս են մղել եվրոպական շուկայում գազի մատակարարման առաջատար դիրքերից: Ռուսական գազը չափազանց թանկ է: Սփոթ շուկայում գազի գները գրեթե կիսով չափ ցածր են «Գազպրոմի» գներից, որոնց պայմանագրերը, որոնք կնքված են եվրոպական երկրների հետ, կախվածության մեջ են դրված նավթի գներից: Սպառողների շահերը պաշտպանող բազմաթիվ եվրոպական կազմակերպություններ հանդես են գալիս այդ համակարգի վերացման օգտին: Եվրոպական ընկերությունները չեն ցանկանում բնական գազ գնել, նախընտրելով ընդլայնել սեղմված գազի գնման ծավալները Աֆրիկայից եւ Պարսից ծոցից: Վերջին տարիներին ԱՄՆ ակտիվորեն զարգացնում է վառելիքի այլընտրանքային տեսակի՝ թերթաքարային գազի արդյունահանման նախագծեր, ինչն ի չիք է դարձնում «Գազպրոմի» պլանները կապված ԱՄՆ գազի շուկայում 10% ներկայություն ունենալու հետ: Վերջին տասնամյակում ռուսական գազի կշիռը եվրոպական էներգետիկ շուկայում ընկել է: Ըստ «Գազպրոմի» տվյալների, գազի արտահանումը եվրոպական շուկա 2010թ. հունվար-մարտին, անցած տարվա նույն ժամանակաշրջանի համեմատությամբ, կրճատվել է 29,7% -ով: Իջել են նաեւ գազի արտահանումից ստացված եկամուտները: Այս պայմաններում, գլոբալ գազատրանսպորտային համակարգի ստեղծումը «Գազպրոմի» համար կապահովի մաների տարածություն: Եվ ընդհակառակը, կփոքրանան մաների հնարավորությունները ԱՊՅ երկրների, այդ թվում նաեւ Չայնաստանի համար: Չայնաստանի կողմից այլընտրանքային ցանկացած նախագծի իրացման փորձ, որը չի նախատեսելու վերահսկում «Գազպրոմի» կողմից, չի կարող հաջողություն ունենալ: Այսպիսի պայմաններում Չայնաստանի կառավարությունը պետք է մշակի համապատասխան համարժեք քաղաքականություն «Գազպրոմի» հետ հարաբերություններում:

Արդեն 2011թ. նախատեսվում է անցնել գազի մատակարարման եվրոպական գներին, ինչը նշանակում է, որ դեռեւս սպասվում են սակագների նոր բարձրացումներ: Սակագների բարձրացումը անշուշտ պարունակում են սոցիալական, տնտեսական եւ հատկապես ինֆլացիոն ռիսկեր, ինչն իր հերթին լուրջ հիմնախնդիրներ է առաջացնում երկրի դրամավարկային եւ հարկաբյուջետային

քաղաքականության համար: Եթե առայժմ գազի սակագների բացասական սոցիալական ազդեցությունը որոշակի չափով զսպվում է վարչական մեթոդներով, ապա ապագայում դրա համար հնարավորությունները Էապես կնվազեն:

Իր հերթին, գազի սակագների բարձրացման բացասական ազդեցությունը մեղմելու համար կառավարության կողմից իրականացվելիք միջոցառումները կարող են ծանր բեռ դառնալ թե ԶԶ քաղաքացիների եւ թե նաեւ պետական բյուջեի համար:

Այսպիսով, ամփոփելով վերը ասվածը հարկ է հավուր պատշաճի ուսումնասիրել առկա, ինչպես նաեւ նոր ձեւավորվող մարտահրավերները, որոնց դիմագրավելու գործում իր մասնակցությունը պետք է ունենա նաեւ ԶԶ օրենսդիր իշխանությունը:

Ջեդիսակներ` [Վահան Զովհաննեսյան](#), [Արծվիկ Մինասյան](#), [Արտյուշ Շահբազյան](#), [Յրայր Կարապետյան](#)